

UNA *LEGENDA AUREA* SUPLEMENTADA PER A LA CATEDRAL DE BARCELONA:
UN TESTIMONI ÚNIC PER A L'ESTUDI DE LES COL·LECCIONS HAGIOGRÀFIQUES LLATINES
A CATALUNYA

A SUPPLEMENTED *LEGENDA AUREA* FOR THE CATHEDRAL OF BARCELONA:
A UNIQUE WITNESS FOR THE STUDY OF THE LATIN HAGIOGRAPHIC COLLECTIONS
IN CATALONIA

CLARA RENEDO MIRAMBELL
Universitat Autònoma de Barcelona
<https://orcid.org/0000-0001-6710-2384>
clararenedo@gmail.com

Resum: Aquest article presenta i analitza el Còdex 105 de l'Arxiu Capítular de Barcelona. Es tracta d'un manuscrit de mitjan segle XIV, llegat a la Catedral per un dels seus clergues, que conté el text llatí de la *Legenda aurea* de Jaume de Voràgine suplementat amb prop d'una setantena de textos més, molts dels quals d'origen local. Tenint en compte el mal estat de conservació dels manuscrits hagiogràfics a Catalunya, aquest és un testimoni excepcionalment complet i extens, que ens permet d'aportar noves pistes sobre la circulació dels textos i dels reculls hagiogràfics al nostre territori. L'article ofereix una descripció codicològica, seguida d'una perspectiva històrica des de la seva creació fins als nostres dies, i, finalment, conclou amb un examen detallat del contingut, primer de la *Legenda aurea*, i després dels textos afegits (dels que s'ofereix una descripció completa en apèndix).

Paraules clau: *Legenda aurea*; Catedral de Barcelona; hagiografia; codicologia; història dels textos.

Abstract: This article presents and analyses Barcelona, Arxiu Capítular, Còdex 105, a mid-fourteenth century manuscript offered as a gift to the Cathedral by one of its clerics. It contains the Latin text of Jacobus de Voragine's *Legenda aurea* supplemented with almost seventy additional texts, many of them of local origin. Considering the poor state of conservation of hagiographic manuscripts in Catalonia, this is an exceptionally complete and extensive testimony, which allows us to provide new insights into the circulation of texts and hagiographic collections in our territory. The article offers a codicological description, followed by a historical perspective from its creation to the present day, and finally concludes with a thorough examination of the content, first of the *Legenda aurea*, and then of the added texts (of which a complete description is offered in the appendix).

Keywords: *Legenda aurea*; Cathedral of Barcelona; hagiography; codicology; history of text circulation.

Rebut: 14 de març de 2024. **Acceptat:** 17 de setembre de 2024. **Publicat:** 8 de abril de 2025.

SUMARI

1. Introducció.– 2. Descripció codicològica.– 3. Història del manuscrit.– 3.1. La nota de donació.– 3.2. De l'Edat Mitjana als nostres dies.– 4. Contingut.– 4.1. La *LA*.– 4.2. Els textos afegits.– 4.3. Un contingut estratificat.– 5. Conclusions.– 6. Apèndix: descripció dels textos afegits a la *LA*.– 7. Bibliografia citada.

1. INTRODUCCIÓ¹

En les últimes dècades, els estudis hagiogràfics s'han orientat progressivament cap a l'estudi dels reculls. Com indica Fernand Peloux, «après le saint, puis le dossier hagiographique, c'est bien au tour du manuscrit de devenir la focale».² En el panorama català, però, això planteja dues dificultats nota-

¹ Abreviatures utilitzades: *AASS* = *Acta Sanctorum*; abr. = abreujat; AC = Arxiu capítular; ad. = adaptat; ADO = martirologi d'Adó de Viena, ed. de referència: Adó de Viena, *Le martyrologe d'Adon: ses deux familles, ses trois recensions*, ed. Jacques Dubois i Geneviève Renaud (París: CNRS, 1984); B = Barcelona, Arxiu Capítular, Còdex 105; BHL = *Bibliotheca Hagiographica Latina*; CANT = *Clavis apocryphorum Novi Testamenti*; LA = *Legenda Aurea*; Lib. = *Libellus* del martirologi d'Adó (per una introducció als libells d'Adó, vegeu ADO, XXIII); MGH = *Monumenta Germaniae Historica*; mut. = mutilat; PH = *Passionarium Hispanicum*, ed. de referència: Valeriano Yarza Urquiola, ed., *Passionarium Hispanicum* (Turnhout: Brepols, 2020); Pseudo-Florus = martirologi de Pseudo-Florus, Henri Quentin, *Les martyrologes historiques du Moyen Âge. Étude sur la formation du martyrologe romain* (París: J. Gabalda, 1908), 135.

² Fernand Peloux, *Le légendier de Moissac et la culture hagiographique méridionale autour de l'an mil* (Turnhout: Brepols, 2018), 12.

bles: la primera, més aviat una especificitat ibèrica, és l'absència d'iniciatives de catalogació de manuscrits a escala nacional. A això, a més, cal sumar-hi que la Península ibèrica ha quedat tradicionalment al marge de les campanyes de catalogació dels textos hagiogràfics, dutes a terme principalment pels Bol·landistes. La segona dificultat, pròpiament catalana, és la mala conservació dels reculls hagiogràfics llatins medievals al nostre territori, on gairebé no queden manuscrits sencers.³

Així, per estudiar els reculls hagiogràfics a Catalunya durant l'Edat Mitjana cal recórrer a altres tipus de fonts generalment negligides pels investigadors en hagiografia, com els reculls d'ús litúrgic⁴ i els reculls d'autor (entre els quals destaca sobretot la *Legenda aurea* de Jaume de Voràgine, en endavant *LA*), sovint suplementats amb altres textos hagiogràfics.

El Còdex 105 de l'Arxiu Capitular de Barcelona (en endavant *B*) pertany a aquest últim grup: es tracta d'un *Flos sanctorum*⁵ copiat a mitjan segle XIV per a la Catedral de Barcelona, al qual es van afegir, al moment de la còpia, quasi una setantena de textos hagiogràfics. El volum particularment remarcable de textos afegits el converteix en un testimoni excepcional dins del panorama hagiogràfic català, i en fa un objecte d'estudi molt valuós per l'anàlisi de la circulació dels textos hagiogràfics i la configuració dels reculls a Catalunya a l'Edat Mitjana.

Encara que *B* no és del tot desconegut, no ha estat mai estudiat de manera completa.⁶ Aquest article n'ofereix un estudi codicològic, històric i textual, per tal de donar-lo a conèixer i posar-lo a disposició dels investigadors, però també d'analitzar les dinàmiques de la seva configuració, i aportar així noves pistes sobre la circulació dels textos hagiogràfics llatins en el nostre territori.

2. DESCRIPCIÓ CODICOLÒGICA

B està format per quatre unitats codicològiques. Si bé aquest article se centra en la unitat 4, que constitueix el recull original, també incloc una breu descripció de les tres primeres unitats.

Unitat 1: índex temàtic:

Catedral de Barcelona, s. XVIII.

Paper. Sense pauta. 4 ff., precedits de dos folis de guarda en pergami.

Foliació en llapis en xifres romanes, que va fins als primers 4 ff. de la unitat 3.

Conté un índex en llatí dels textos del manuscrit, organitzats per categories, i alfabèticament dins de cada categoria. Al costat de cada títol s'indica el foli.

Unitat 2: dossier de sant Pal·ladi:

Catalunya (?), s. XIV-XV.

Pergami. Pautat a la mina de plom. 3 ff. 350 x 255 mm.

Esriptura gòtica llibrària d'una sola mà, amb trets cursius.

³ Sobre aquesta situació, vegeu Rosa Guerreiro, «Un archétype ou des archétypes du passionnaire hispanique? Prudence et le métier d'hagiographe», *Mélanges Jacques Fontaine* 1 (1992): 15-27. Per un primer inventari de fragments hagiogràfics llatins medievals d'origen català, vegeu José Carlos Martín Iglesias, «Códices hagiográficos latinos de origen hispánico de los siglos IX-XIV. Con un apéndice sobre el siglo XV. Ensayo de inventario», *Analecta Bollandiana* 127, núm. 2 (2009): 313-363. Més recentment, M. Gros ha publicat un inventari dels fragments hagiogràfics de la Catedral de Vic: Miquel dels Sants Gros Pujol, «Fragments de passioner i de leccionari del santoral de la Biblioteca Episcopal de Vic dels segles IX-XIII», *Miscel·lània litúrgica catalana* 26 (2018): 97-145.

⁴ A propòsit d'això, vegeu Cécile Lanéry, «Manuscrits hagiographiques à usage liturgique et manuscrits liturgiques à contenu hagiographique. Quelques pistes de réflexion», en *Décrire le manuscrit liturgique. Méthodes, problématiques, perspectives*, ed. Laura Albiero i Eleonora Celora (Turnhout: Brepols, 2021), 13-39.

⁵ *Flos* o *Flores sanctorum* és el nom que rep habitualment la *Legenda aurea* de Jaume de Voràgine i les seves traduccions a la Península ibèrica.

⁶ La descripció més completa que n'existeix és la d'Àngel Fàbrega Grau al catàleg de l'Arxiu. Aquesta notícia, però, si bé ofereix una descripció formal prou exhaustiva, és molt superficial pel que fa al contingut. Vegeu Àngel Fàbrega Grau i Josep Gudíol Reig, *Catàleg-inventari general de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona* (Barcelona: 2005), 221-233. Aquest catàleg només es pot consultar a l'Arxiu Capitular, però la notícia de *B* ha estat recentment publicada en la nova edició de la revista *Scrinium*: Àngel Fàbrega Grau, «Còdex 105, primera meitat del segle XIV», *Scrinium* 1 (2022): 19-28.

Conté un dossier mutilat de Pal·ladi (o Patllari) d'Embrun, compost de diversos textos inèdits i no prèviament identificats.⁷ Amb tota versemblança està extret d'un manuscrit litúrgic, possiblement d'origen català, ja que durant l'Edat Mitjana les relíquies del sant van ser traslladades a Camprodon, i arran d'això el seu culte sembla ben atestat a casa nostra. Justament una mà del segle XV ha incorporat la seva festivitat al calendari del manuscrit al 21/6, la data de commemoració de la translació de les relíquies a Camprodon. Aquesta mà també indica que el text es troba a l'inici del volum, cosa que forneix un *terminus ante quem* a la incorporació del dossier. La unitat 4 no conté cap text sobre aquest sant – això n'hauria pogut justificar l'afegitó.

Unitat 3: Calendari litúrgic:

Catedral de Barcelona (?), segona meitat del s. XIV.

Pergamí. Pautat a la mina de plom, específicament adaptat a les necessitats de la disposició del calendari. 4 ff. 360 x 255 mm.

Text en 2 columnes, cadascuna corresponent a un mes del calendari.

Escriptura gòtica llibraria d'una mà principal, diferent a la de la unitat 4.

La unitat es compon d'un sol quadern.

El calendari va de gener a desembre, a diferència del recull (que comença el 30/11). Ha estat completat en diverses etapes durant els s. XIV i XV. En una de les etapes una mà de mòdul més petit ha afegit la foliació corresponent als textos de *B* al costat de cada entrada. La majoria de sants, tant els afegits com els del calendari original, estan representats en *B*, però no tots. Per exemple, Pacià de Barcelona, indicat el 9/3 per la mà original, és absent del recull. La seva presència s'explica molt probablement per l'existència d'un culte local a aquest sant.

Unitat 4: *LA* suplementada:

Barcelona, abans del 26 de setembre del 1360.

Pergamí. Pautat a la mina de plom. Perforacions visibles en alguns fulls als marges superior i inferior. 377 ff. 360 x 255 mm.

La foliació d'origen, en xifres romanes rodejades de dos punts, al centre superior del *recto* i rubricada, comença a partir del cinquè full, amb el número 7.⁸

Text en 2 columnes, de 43 línies cadascuna.

Escriptura gòtica llibraria d'una sola mà, de mòdul mitjà, amb moltes abreviatures. Títols rubricats,⁹ caplletres d'inici del text vermelles amb filigranes blaves i a la inversa, en alternança. Calderons també en alternança blau-vermell. La primera pàgina, ricament decorada amb motius vegetals, ha patit la mutilació de les dues caplletres.

La unitat es compon de 31 quaderns de 12 f., i un últim de 5. Els reclams són sistemàticament visibles, i les signatures (numerades alfabèticament) ocasionalment. La disposició dels folis segueix la regla de Grégory.

Conté una nota de donació del manuscrit i la *LA* suplementada.

L'enquadrernació, de fusta recoberta amb cuir, és d'origen. Al centre de les tapes presenta un estampat amb motius geomètrics. Es conserven els reforços metàl·lics a les cantonades, dos fermalls per tancar el llibre, així com un encadenat, a la tapa posterior, que és una traça que el llibre es va conservar lligat a algun moble.

À. Fàbrega Grau indica que el manuscrit es va restaurar durant la Guerra Civil.¹⁰ Abans d'aquesta restauració, segons la descripció que en dona H. Anglès el 1935, després de la unitat 4 el manuscrit contenia «una història dels reis francs, en llatí, (...) l'història abreuja de l'evolució litúrgico-musical de l'Església Romana, (...) [i] una mena de lliçons *Pro dedicatione Ecclesiae*»,¹¹ molt probablement estrangers al recull d'origen.

⁷ Per una descripció detallada dels textos del dossier, vegeu l'Apèndix.

⁸ A propòsit d'aquest fenomen, vegeu secció 4.1.

⁹ A la part final del manuscrit és freqüent trobar l'espai reservat al rubricador però sense el títol, un indicatiu que la feina no es va arribar a completar.

¹⁰ Fàbrega Grau, «Còdex 105», 28.

¹¹ Higiní Anglès, *La música a Catalunya fins al segle XIII* (Barcelona: IEC, 1935), 2:31.

3. HISTÒRIA DEL MANUSCRIT

3.1. La nota de donació

La unitat 4 s'obre amb la nota de donació del clergue Guillem de Muntells a la Catedral. Es tracta d'un testimoni preciós per entendre el context de creació del recull. A continuació en proposo una edició crítica amb traducció:

Die sabbati intitulata VI° Kal. Oct. anno Domini M^oCCC^oLX^o, discretus Guillelmus de Muntellis, beneficiatus¹² in sede Barcinonensi, legauit et obtulit¹³ domino Deo ad honorem sanctissimae Crucis beateque Eulalie, uirginis et martyris¹⁴ Christi, istum librum uocatum *Flores sanctorum*, et quia sit et maneat in perpetuum in choro uel in truna¹⁵ uel in alio aliquo loco patenti sedis Barchinonensi, et quia omnes clerici possint legere et studere in supradicto libro et quia¹⁶ orent ad Deum. Quia huius libri donatio sit in remedium animae suae et in remissionem omnium peccatorum suorum et omnium fidelium defunctorum, ita tamen quod numquam uendatur nec aliquo modo alienetur, sed semper sit et maneat aliquo loco supradictorum¹⁷.

El dissabte 6 de les Calendes d'octubre (26/9), l'any del Senyor 1360, el modest Guillem de Muntells, beneficiat de la seu de Barcelona, va llegir i entregar a Déu, en honor de la santíssima Creu i la benaurada Eulàlia, verge i màrtir de Crist, aquest llibre anomenat *Flores sanctorum*, perquè s'estigui i romanguí per sempre al cor o a la trona o en un altre indret visible de la seu de Barcelona, perquè tots els clergues puguin llegir-lo i estudiar-lo, i perquè preguin a Déu. Perquè la donació d'aquest llibre pugui contribuir a la salvació de la seva ànima i a la remissió dels seus pecats i dels de tots els fidels difunts, per això, però, cal que no sigui mai venut o manllevat de cap manera, sinó que resti sempre en algun dels llocs mencionats.

La nota és en lletra gòtica, de *ductus* irregular i mòdul gros, per una mà que no sembla intervenir enlloc més del manuscrit, i amb diverses correccions (indicades en aparat). Sembla clar que no és obra d'un copista professional, i és possible que sigui autògrafa.

El text expressa la voluntat que el volum sigui conservat al cor o a la trona, però no per a la litúrgia, sinó per a la lectura i a l'estudi dels clergues. Això coincideix tant amb el contingut del manuscrit (ja que la *LA* no és un recull litúrgic) com amb el seu format: és cert que els textos s'ordenen *per circulum anni*, però no estan dividits en *lectiones* i generalment s'omet la data de commemoració al títol; a més, l'escriptura és de mòdul mitjà i les abreviatures hi són molt nombroses, la qual cosa no es presta bé a la lectura pública a l'església.

El desig de G. de Muntells de conservar el manuscrit a l'església sembla, sobretot, una qüestió de visibilitat (un indicatiu n'és l'ús de l'adjectiu *patenti*). Però, com suggereix J. A. Iglesias, aquesta tria s'explica probablement també perquè sembla que a aquesta època el capítol encara no disposava d'una sala reservada a la funció de biblioteca.¹⁸

¹² beneficiatus B^{pc}] /// B^{ac}

¹³ in sede ... obtulit *add. marg.*

¹⁴ martiris B^{pc}] /// B^{ac}

¹⁵ La paraula *truna* no és llatina. Ve segurament del català antic *truna* o *trona*, que designa la trona de l'església (és a dir, la petita superfície elevada destinada a la lectura dels textos sagrats). La forma *truna* ja es troba atestada al s. XIII al *Llibre dels feyts* de Jaume I, §22: «Sus en la truna hon cantauen los clergues». Segons J. Coromines, deriva del llatí *tribuna*, probablement per influència de *thronus*: Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (Barcelona: IEC, 1983), 8:830.

¹⁶ quia B^{pc}] /// B^{ac}

¹⁷ Al marge dret una mà moderna ha afegit: «Fo. CCLXXXI pag. II col. I fit memoria vitam beate Teclae in eo foleo finitam translata fuisse a verbis armenieis in linguam latinam anno Domini MCCCXX».

¹⁸ J. Antoni Iglesias Fonseca, «Una catedral de lletres. Llibres, lectors i llibreries a la Catedral de Barcelona (ss. XI-XIII)», en *La Basílica de la Santa Creu i Santa Eulàlia: la catedral abans de la catedral*, ed. Júlia Heredia Bercero (Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià, 2020), 109-136.

D'altra banda, una mà d'època moderna ha afegit una traducció lliure al català de la nota al *recto* del full de guàrdia inferior,¹⁹ on s'identifica G. de Muntells com a canonge de l'església de Girona, una informació absent de la nota d'origen. Cal advertir que n'és una adaptació molt lliure (per exemple, l'autor tradueix *truna* per *archiu*), i això fa dubtar de la seva fiabilitat.

3.2. De l'Edat Mitjana als nostres dies

No sabem el lloc precís de conservació de *B*, tot i que la cobertura atesta que en algun moment va ser encadenat. El 1421 es va fer un inventari dels llibres de la Catedral, i, si bé entre els còdexs de la sagristia hi figura un *Flos sanctorum*,²⁰ la descripció no correspon a la de *B*,²¹ i per tant s'ha de tractar d'un altre exemplar. No és estrany que una institució de la importància de la Catedral de Barcelona tingués dues còpies d'una obra tan popular en aquesta època.

A partir del segle XVII diversos estudiosos consulten *B* i s'interessen per algun dels seus textos: el 1603 Francisco Diago el menciona a propòsit de la *passio* d'Eulàlia de Barcelona;²² ja al segle XVIII Enrique Flórez s'interessa per la *uita* d'Oleguer de Barcelona.²³ Unes dècades més tard, Jaume Villanueva en transcriu la *uita* d'Ermengol d'Urgell.²⁴ Poc abans, el 1771, el canonge Jaume Caresmar havia assumit la tasca d'organitzar els fons documentals de la Catedral de Barcelona i d'elaborar-ne un catàleg, que encara es conserva, en forma manuscrita, a l'Arxiu Capitular. En els últims anys *B* ha estat descrit per Àngel Fàbrega Grau en el nou catàleg dels manuscrits de l'Arxiu Capitular.²⁵

Darrerament l'interès pels textos del manuscrit segueix viu: a finals dels anys 90, Martí Aurell va ocupar-se del dossier d'Oleguer de Barcelona, del que *B* és l'únic testimoni medieval conegut.²⁶ Més recentment, el còdex ha estat identificat per Matthias M. Tischler i el seu equip, a qui dec la seva descoberta;²⁷ i Fernand Peloux s'ha interessat sobretot pel dossier d'Eulàlia de Barcelona.²⁸ Finalment, F. Peloux i jo ens hem ocupat del dossier de Baldiri de Nîmes.²⁹

En canvi, *B* ha passat força desapercebut dels principals estudis sobre la *LA*: és especialment rellevant que no figurei entre els més de 1.000 manuscrits identificats en l'estudi de la tradició manuscrita

¹⁹ «Lo present *Flors sanctorum* dona a la present Isglesia de Barcelona Guillem de Muntells canonge de la Isglesia de Gerona en lo any 1360, ab pacte que nos pogues vendre ni enage[na]r de la Isglesia, sino que en ella se conservas, o en l[o] C[or] o en lo Archiu o en altre lloch de dita Isglesia, i que estigues segur per al estudi dels que serveixen en dita Isglesia».

²⁰ Josep Mas, «Nota històrica. Inventari de la sagristia de la Seu de Barcelona. Peces en 1522», *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* 8 (1916): 334.

²¹ M. Aurell l'havia identificat amb *B*, però crec que hi ha indicis suficients per revisar aquesta afirmació. Per exemple, segons l'inventari el segon foli del manuscrit comença per «O rex gentium», però aquest passatge a *B* apareix al mig de la primera columna del f. 2r, i no pas a l'inici de la pàgina. La descripció també menciona que l'últim títol del volum és «De dedicatione ecclesie», però, si bé aquest és l'últim text de *B*, al lloc del títol només trobem un espai en blanc, ja que el rubricador no va completar la feina. Vegeu Martin Aurell, «Prédication, croisade et religion civique. Vie et miracles d'Oleguer († 1137), évêque de Barcelone», *Revue Mabillon* 10 (1999): 136, n. 1.

²² Francisco Diago, *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona* (Barcelona: Casa Sebastian de Cormellas, 1603), 1:221.

²³ Enrique Flórez, *España Sagrada* (Madrid: Antonio de Sancha, 1775), 29:252-53. E. Flórez formula la hipòtesi que G. de Muntells podria ser-ne l'autor. Però aquest argument ja ha estat sòlidament desmentit per M. Aurell, que considera que el text ha de ser força més antic. Aurell, «Prédication, croisade et religion civique», 118.

²⁴ Jaume Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España* (Madrid: Imprenta Real, 1821), 10:306-312. Vegeu també Ignasi M. Puig i Ferré i M. Assumpta Giner Molina, *Índex codicològic del Viage literario de Jaume Villanueva* (Barcelona: IEC, 1998), 30, 155.

²⁵ Vegeu nota 6.

²⁶ Aurell, «Prédication, croisade et religion civique».

²⁷ Convé destacar que els textos carolingis del manuscrit s'inclouran a la base de dades del projecte «Carolingian Culture in Septimania and Catalonia» (P 33080-G, 2020-2024; dir. M. M. Tischler i W. Pohl), del qual formo part.

²⁸ Fernand Peloux, «Un témoin ancien de la première translation d'Eulalie parmi les fragments de Vic (ABEV, fragm. X/30, BHL 2697)», *Miscel·lània litúrgica catalana* 29 (2021): 187-222.; Fernand Peloux, *Les Passions d'Eulalie* (seminari, École Pratique des Hautes Études, 2023).

²⁹ Fernand Peloux i Clara Renedo Mirambell, «Du nouveau sur le dossier hagiographique de saint Baudile de Nîmes. Notes à propos d'un manuscrit barcelonais», *Annales du Midi* 135, núm. 323-324 (2023): 457-488.

del recull elaborat per Barbara Fleith.³⁰ Sí que és breument citat, en canvi, per Florent Coste en la seva monografia sobre la configuració dels reculls medievals de la *LA*.³¹

4. CONTINGUT

L'estudi del contingut es divideix en dues parts principals: la primera se centra en el text de la *LA*, i la segona és una anàlisi dels textos afegits.

4.1. La *LA*

La *LA* constitueix el nucli central de la col·lecció. Hi és copiada sencera (o quasi), però sense la taula de continguts que generalment obre el recull en la tradició de l'obra. És possible, però, que en un origen hi fos: un índex d'això n'és que, com he indicat a la descripció codicològica, la numeració actual del manuscrit comença al número 7 i no a l'1. L'afegit del calendari litúrgic, que també fa la funció d'índex, n'hauria pogut motivar la seva desaparició.

La tradició de la *LA* és molt complexa, i per això em limitaré a donar algunes pistes d'estudi per mirar d'entendre la situació de *B* en la tradició de l'obra de Jaume de Voràgine, amb una atenció especial a la tradició catalana i ibèrica del text. He pres com a referència l'edició crítica de G. P. Maggioni,³² de la que també segueixo la numeració dels capítols.³³

Un primer examen de la *LA* de *B* permet de constatar que es tracta de la segona redacció del text (que Maggioni anomena *LA2*, per analogia a la primera, *LAI*³⁴). Així, hi trobem alguns dels capítols propis de *LA2*, com el 60 (*De uirgine antiochena*), el 61 (*De sancto Petro martyre*) i el 132 (*De sancto Iohanne Chrysostomo*). Ara bé, sembla que es tracta d'una versió primitiva de *LA2*, ja que en altres indrets el text s'apropa més a *LAI*: així, els capítols 87 (*De sancto Syro*) i 164 (*De sancta Elizabeth*), tots dos afegits de *LA2*, són absents de *B*. També he identificat (sense vocació d'exhaustivitat) altres omissions més breus pròpies de *LAI* en alguns capítols:

91. *De sancta Praxede*
[§ 1-2] de nomine ... uirginitatis om.
[§ 5] circa ... uero om.

143. *De sancto Remigio*
[§ 43] floruit ... CCCCXC om.

145. *De sancto Francisco*
[§ 287-295] cum ... tunicam om.

177. *De sancto Pelagio papa*
[§ 71-72] in natiuitate ... fuit om.
[§ 76] circa ... DCX om.

³⁰ Barbara Fleith, *Studien zur Überlieferungsgeschichte der lateinischen Legenda Aurea* (Brussel·les: Société des Bollandistes, 1991).

³¹ Florent Coste, *Gouverner par les livres: les Légendes dorées et la formation de la société chrétienne (XIIIe-XVe siècles)* (Turnhout: Brepols, 2021), 206.

³² Jaume de Voràgine, *Legenda aurea*, ed. Giovanni Paolo Maggioni (Florència: SISMEL - Edizioni del Galluzzo, 1998).

³³ Voràgine, *Legenda aurea*, V-IX.

³⁴ Voràgine, *Legenda aurea*, XIV; Giovanni Paolo Maggioni, *Ricerche sulla composizione e sulla trasmissione della Legenda aurea* (Spoleto: CISAM, 1995).

4.1.1. La versió de *B* en la tradició catalana i ibèrica de la *LA*

A Catalunya, la *LA* va tenir èxit des de ben aviat, com ho atesta el fet que es traduís al català per primera vegada ja a finals del segle XIII. Es tracta d'una de les primeres traduccions de l'obra en llengua romànica.³⁵ Si bé existeixen altres còpies medievals de la *LA* a Catalunya, aquesta traducció és particularment valuosa perquè és un dels testimonis més antics de la seva circulació a la nostra regió, i per això l'he privilegiat en la comparació.

A primera vista, la versió de *B* presenta força similituds amb la traducció catalana. Aquesta última també sembla pertànyer a la segona redacció del text (*LA2*), com ho atesta la presència dels capítols 60 i 61. Però, com *B*, n'és un estat primitiu, ja que també exclou els capítols 87 i 164, i comparteix les omissions assenyalades dels capítols 91, 143, 145 et 177. En canvi, la traducció catalana omet els capítols 132 i 140, tots dos completament o parcialment absents de *LAI*,³⁶ però transmesos per *B*. Així, sembla que *B* pertany a la mateixa tradició textual que la traducció catalana (un estadi primitiu de *LA2*), però és una mica més complet.

Convé mencionar que J. C. Martín Iglesias descriu característiques molt semblants a les de *B* i la traducció catalana en un exemplar del segle XIII de Silos,³⁷ la qual cosa fa pensar en l'existència d'un subarquetip ibèric del text. Aquesta hipòtesi, però, hauria de ser refutada per un estudi sistemàtic més complet dels testimonis peninsulars.

D'altra banda, la versió de *B* atesta d'altres particularitats absents de la tradició central del text establerta per Maggioni. Aquestes, però, mereixen sens dubte de ser assenyalades, ja que poden servir per caracteritzar la circulació de l'obra a Catalunya, o, com a mínim, per entendre millor la manera com *B* ha estat compost. Per això hi dedicaré les seccions 4.1.2 a 4.1.5.

4.1.2. Textos de la *LA* substituïts per un text extern

En dos casos, el capítol de la *LA* ha estat substituït per un altre text sobre el mateix sant. Això passa per Maurici (c. 137) i Quintí (c. 156). El text de Maurici de la *LA* es troba en tots els manuscrits estudiats per Maggioni i també a la traducció catalana, així que la seva absència a *B* no s'explica fàcilment en la tradició textual. Aquí ha estat reemplaçat per la notícia del martirologi d'Adó de Viena, que, com veurem més endavant, és una font recurrent entre els textos afegits a *B*.³⁸

En canvi, el cas de sant Quintí és una mica diferent, ja que el seu capítol, si bé es troba a *LAI*, és absent d'una part de la tradició de *LA2* (el manuscrit *M* de Maggioni) i de la traducció catalana, i per tant sembla probable que el text no fos al model de *B*. D'altra banda, és interessant remarcar que ha estat substituït per un text força particular: una notícia del martirologi de Pseudo-Florus (un martirologi que es troba rarament atestat a Catalunya, i del que aquí no trobem cap altra notícia).³⁹

³⁵ Joan Coromines, «Introducció a Voràgine», en *Vides de sants rosselloneses*, ed. Edward J. Neugaard i Charlotte S. Maneikis (Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuda, 1977). El manuscrit del que parteix aquesta edició és París, BnF esp. 44, del segle XIV, que conté la traducció catalana considerada com la més antiga. Lingüísticament, aquesta traducció es caracteritza per l'ús d'un català uniforme i artificial en aparença, però que, estudiat detingudament, amaga dialectalismes i arcaïsmes propis d'una llengua molt més espontània, que Joan Coromines localitza geogràficament al nord de la nostra regió. Convé remarcar, d'altra banda, que aquesta no és l'única traducció catalana de la *LA*, i que la tradició textual d'aquesta obra en la nostra llengua és extremament complexa. Vegeu Jacopo Gesiot, «La *Legenda aurea* in catalano e la sua tradizione manoscritta: un'ipotesi ricostruttiva», *Medioevo romanzo* 42 (2018): 400-432; Jacopo Gesiot i Fabio Zinelli, «La *Legenda aurea* nello spazio catalano-occitano: traduzioni e diffusione», en *L'oro dei santi. Percorsi della Legenda aurea in volgare*, ed. Speranza Cerullo i Laura Ingalinella (Florència: SISMEL - Edizioni del Galluzzo, 2023), 367-401.

³⁶ El capítol 132 és absent de tota la tradició de *LAI*, mentre que el 140 és omès per un dels dos manuscrits de *LAI* en Maggioni (E) i transmès per l'altre (V).

³⁷ Silos, Biblioteca de la abadia, Ms. 10. Vegeu Martín Iglesias, «Códices hagiográficos latinos», 332-334.

³⁸ Vegeu secció 4.2.4.

³⁹ Sobre aquest text i la transmissió del martirologi de Pseudo-Florus a Catalunya n'estic preparant un article.

4.1.3. Textos de la LA completats amb un text extern

En dos altres casos, el capítol de la LA no ha estat substituït sinó completat amb un altre text. El primer és el de sant Joan davant la Porta Llatina (c. 65 de la LA), que ha estat augmentat, segons sembla, amb l'ajuda de la *passio* BHL 4321. El segon és el de Praxedis (c. 91), al que segueix la notícia del martirologi d'Adó relativa a la santa (altre cop veiem el recurs a Adó per completar el recull). Convé remarcar que aquests dos capítols son força més curts que la majoria de textos de la LA, i això podria explicar l'afegitó.

La traducció catalana, en canvi, en els dos casos segueix fidelment el text de Jaume de Voràgine.

4.1.4. Capítols desplaçats en relació a la tradició principal

Hi ha quatre capítols de la LA que a B no es troben en el seu ordre d'origen a LA2:

30. *De sancto Iuliano*: aquí després del capítol 14 (*De epiphania Domini*). En aquest cas, la situació del text a B s'aproxima força a la situació del text en la versió LA1 (després del c. 15, *De sancto Paulo heremita*⁴⁰). L'emplaçament seguint l'Epifania (que té lloc el 6/1) coincideix amb la data que s'atribueix a «Iulianus martyr» al calendari del manuscrit (el 7/1), i que correspon amb la data de commemoració de Julià d'Antioquia. Aquí, però, es tracta de Julià de Le Mans, que no és màrtir sinó confessor, el *dies natalis* del qual és el 27/1 (data que correspon a la disposició del text a LA2). La confusió es produeix probablement perquè aquest últim és un sant quasi desconegut fora del territori francès, i amb una tradició que es desenvolupa relativament tard,⁴¹ a diferència de Julià d'Antioquia, amb un culte molt més difós.

65. *De sancto Iohanne ante portam latinam* i 66. *De letania maiori et minori*: aquí invertits, segurament per adequar-se a l'ordre del calendari (ja que la lletania se situa el 2/5 i sant Joan el 6/5).⁴²

96. *De sancto Christophoro*: aquí després del capítol 85 (*De sancto Paulo apostolo*). Si bé l'emplaçament d'origen a la LA correspon a la data establerta per al sant a la tradició romana (el 27/7), el canvi de lloc correspon a la data de commemoració segons el ritu mossàrab, el 10/7, que és la que figura al calendari de B.

123 (*De sancto Egidio*): aquí després del capítol 126 (*De sancto Mamertino*), coincidint amb la data de commemoració del sant (1/1/9).⁴³

Tots aquests canvis, doncs, sembla que busquen adequar millor l'emplaçament dels textos a la data de celebració dels sants a la Catedral. Convé indicar que cap dels desplaçaments està atestat per Maggioni, i només l'últim (c. 123) es troba a la traducció catalana de la LA.

⁴⁰ Voràgine, *Legenda Aurea*, 1:XXII.

⁴¹ A propòsit del seu dossier hagiogràfic, vegeu Florian Mazel, ed., *La fabrique d'une légende. Saint Julien du Mans et son culte au Moyen Âge (IXe-XIIIe siècle)* (Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2021).

⁴² Tot i així, el text de la lletania es troba després del text de la invenció de la santa Creu, commemorada el 3/5.

⁴³ És la data que se li atribueix sistemàticament a la tradició hagiogràfica, ja des de la seva primera *uita* (BHL 93) i al martirologi d'Usuard (2.ª rec.), el martirologi més antic on apareix. A propòsit d'aquest darrer, vegeu Jacques Dubois, *Le Martyrologe d'Usuard: texte et commentaire* (Brussel·les: Société des Bollandistes, 1965).

4.1.5. Canvis en els títols dels capítols

Els títols son una de les parts més mòbils dins de la tradició textual, ja que estan particularment sotmesos a la influència del context. Seria inútil, doncs, indicar-ne tots els canvis respecte a Maggioni.⁴⁴ De tota manera, *B* conté com a mínim una particularitat que sí que mereix un breu comentari, com és la inserció de títols intermediaris en alguns capítols, que he detectat en dues ocasions:

24. *De sancta Agnete*. L'última part (§ 129-fi) duu per títol *Emerentiana*, ja que està consagrada a Emerenciana, seguidora d'Agnès.

131. *De exaltatione sanctae Crucis*. S'afegeix el títol *Passio Ymaginis* a la secció del capítol on s'explica la llegenda de la passió de la imatge del Crist de Beirut (§ 70).⁴⁵

Cap dels dos afegitons està atestat per Maggioni, però el primer sí que apareix a la traducció catalana.

4.2. Els textos afegits⁴⁶

Els textos afegits tenen per vocació completar la col·lecció. És un fenomen relativament freqüent en aquest tipus de reculls, sovint amb l'objectiu d'adaptar cada còpia a l'àrea geogràfica a la que pertany.⁴⁷ En aquest cas la seva proporció és remarcable: n'hi ha 65, quasi un 20 % dels textos del recull.

Aquests textos estan intercalats els capítols de la *LA*, generalment al lloc on els correspon segons la seva data de commemoració. Constitueixen un dels principals punts d'interès de *B*, perquè li confereixen un caràcter local i el fan únic: si bé també trobem textos afegits en alguns altres manuscrits de la *LA* copiats a la regió,⁴⁸ les meves anàlisis preliminars semblen indicar que la configuració de cadascun d'ells es va produir, en gran part, de manera independent.⁴⁹

Convé remarcar fins a quin punt la *LA* condiciona el recull, ja que els textos afegits pertanyen gairebé exclusivament a sants que no són representats a la *LA*. En general aquests textos no busquen, excepte en les comptadíssimes excepcions ja tractades,⁵⁰ completar o substituir dossiers hagiogràfics ja existents a la *LA*, sinó afegir nous sants.

D'altra banda, com seria d'esperar, els sants locals (catalans, ibèrics i del sud de França) hi tenen una forta presència, constituint més d'un 40 % dels textos afegits (fig. 1). Això s'explica probablement perquè son sants amb un culte local destacat, però també perquè els sants d'aquestes regions no estan gaire ben representats a la *LA*.

Finalment, cal remarcar que molts dels textos afegits són textos molt antics respecte a l'època de còpia de *B*, i fins i tot a la *LA* mateixa: la gran majoria es remunta a l'Antiguitat tardana o l'alta Edat

⁴⁴ Per exemple, en els textos dedicats a un grup de sants, el rubricador, sovint, mancat d'espai, menciona només el nom del(s) primer(s) sant(s) del grup; o el capítol 68, que a la tradició principal es titula *De emissionem Spiritus Sancti*, a *B* s'anomena *De Penthecostes*, de sentit equivalent, i atestat al manuscrit V de Maggioni.

⁴⁵ Ekaterina Novokhatko identifica aquest text com una nova versió de la *Passio Ymaginis*. Un examen comparatiu permet de determinar que es tracta, en realitat, de la continuació del capítol 131 de la *LA*. Vegeu Ekaterina Novokhatko, «Religion, Imagination and Politics in Post-Carolingian Catalonia (10th-12th centuries)» (tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2021), 220, n. 1033.

⁴⁶ Per una descripció detallada completa de tots els textos afegits, vegeu l'Apèndix.

⁴⁷ Com indica Florent Coste, «un légendier (...) peut faire l'objet d'une supplémentation ou d'une complémentation (...). La Légende dorée a constitué de ce point de vue un noyau de base pour bien des collections hagiographiques qui ont pu, par série d'additions (de saints plus actuels ou plus locaux), jusqu'à doubler le nombre initial de chapitres». Florent Coste, «Des modes d'existence de l'œuvre littéraire médiévale: Genette peut-il aider les philologues?», *Perspectives médiévales* 42 (2021).

⁴⁸ Per exemple, Vaticà, BAV Vat. Lat. 7592 (s. XIV) i València, AC, Ms. 84 (s. XIV). Tots dos son reculls de la *LA* suplementats amb diversos textos de sants catalans, la qual cosa sembla indicativa del seu origen. Per un breu estat de la recerca sobre els dos reculls, vegeu Peloux, «Un témoin ancien», 198.

⁴⁹ Aquesta és una qüestió que encara no ha estat prou estudiada, i que espero poder analitzar amb més profunditat properament.

⁵⁰ Vegeu seccions 4.1.2 i 4.1.3.

Mitjana. Això s'emmarca dins la tendència general dels reculls hagiogràfics a ser molt conservadors,⁵¹ que provoca que costi molt introduir tant sants com textos nous (tret de les reescriptures) a les noves col·leccions que es copien. Aquest conservadorisme serveix per confirmar que els reculls d'aquest tipus, encara que siguin tardans, ens poden permetre (sempre amb prudència) d'estudiar la circulació de col·leccions i textos molt més antics.

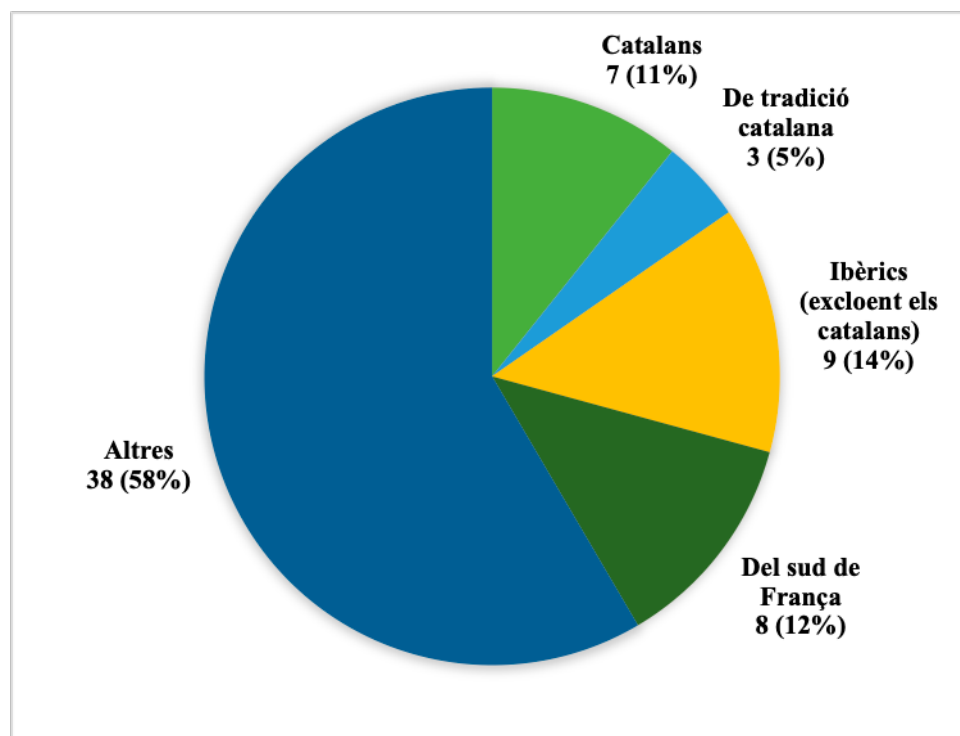

Fig. 1. Distribució per origen dels sants dels textos afegits a la LA de B.

4.2.1. Sants catalans i de tradició catalana

Classificant els sants de major a menor proximitat geogràfica, primer de tot s'identifica un grup de set sants catalans. D'aquests, tres son de Barcelona: Eulàlia (a qui està consagrada la Catedral de Barcelona juntament amb la santa Creu), Cugat i Oleguer. Els altres sants catalans son Ot i Ermengol d'Urgell, Fructuós de Tarragona i Feliu de Girona. Eulàlia i Oleguer son, a més, gairebé els dos únics sants del recull pels quals tenim més d'un text (la *passio* i les dues translacions en el cas d'Eulàlia,⁵² la *uita* i un recull de *miracula* en el cas d'Oleguer).

Per Eulàlia, Cugat i Fructuós, tots màrtirs d'origen tardo-antic i de culte prou estès, trobem la passió que circula a la col·lecció coneguda com a *Passionari Hispànic*.⁵³ Feliu és l'únic sant català que, tot i tenir una passió al *Passionari Hispànic*, aquí no està representat per aquest text, sinó per la notícia del martirologi d'Adó, un text força més breu. El compilador de B recorre sovint a aquest martirologi

⁵¹ Vegeu Guy Philippart, *Les légendiers latins et autres manuscrits hagiographiques* (Turnhout: Brepols, 1977), 43-44.

⁵² Aquests textos apareixen tots al lloc corresponent al *dies natalis* de la santa (12/2). De tota manera, la primera translació apareix indicada a la seva data al calendari de B (el 23/10), i a l'indret corresponent a aquesta data de B trobem una menció sobre la *translatio* que redirigeix al dossier copiat més amunt (vegeu Apèndix, Unitat 4, § 68).

⁵³ El nom es deu al seu primer editor, Àngel Fàbrega Grau, però cal tenir present que molts dels sants de la col·lecció no son d'origen hispànic. A més, recerques recents han demostrat els vincles del recull també amb el sud de França. Vegeu en particular Peloux, *Le légendier de Moissac*, 129-152.

per cobrir els sants d'origen més llunyà i probablement menys rellevants.⁵⁴ Feliu, però, és un sant local i de culte ben atestat: ara bé, com a company de Cugat, ja apareix a la passió d'aquest últim, i, per tant, el seu relat està ben representat a *B*, cosa que hauria pogut justificar aquesta decisió.

Els tres altres sants catalans són confessors, i, en concret, bisbes: Oleguer, bisbe de Barcelona i arquebisbe de Tarragona al s. XII; i Ermengol i Ot, bisbes d'Urgell als s. XI i XII respectivament. Són tots molt més recents que els quatre màrtirs, i, a diferència d'aquests últims, històricament ben atestats. En canvi, semblen haver tingut un culte eminentment local, i per això les *uitae* que trobem aquí són textos extremament rars.⁵⁵

A aquest conjunt s'hi poden afegir tres grups de sants que, tot i ser d'origen estranger, tenen un culte arrelat a Catalunya, com atesten els textos que trobem aquí: Tecla d'Iconi, Afra d'Ausburg i Just i Pastor d'Alcalà d'Henares. El text sobre Tecla és únic i de gran interès: compost per ordre del rei d'Armènia el 1320 a partir de fonts autòctones, com indica el seu colofó, relata la passió de la santa i la translació de les relíquies del seu braç a Tarragona, un fet ben documentat històricament, fruit d'un acord entre el rei d'Armènia i Jaume II d'Aragó.⁵⁶ El text va ser descobert, editat i estudiat per Z. García Villada el 1922,⁵⁷ i més recentment V. Calzolari n'ha examinat la seva relació amb la tradició armènia.⁵⁸ La seva presència a *B* s'explica per la proximitat geogràfica amb Tarragona, però probablement també per la seva significació política a la Corona d'Aragó.

Per Afra trobem una versió retallada del relat de conversió de *BHL* 108,⁵⁹ amb un afegit final del martirologi d'Adó.⁶⁰ Si bé *BHL* 108 és, probablement, d'origen ausburguès, a Catalunya circula com a mínim des del segle XII interpolat al sermó sobre sant Narcís de Girona de l'abat Oliba (*BHL* 6028).⁶¹ D'aquesta versió escurçada i sense el sermó només n'he trobat un altre testimoni, en un leccionari de l'ofici del segle XV, també de la Catedral de Barcelona.⁶²

Finalment, quant a Just i Pastor, el seu culte és ben atestat a Barcelona: ja al segle X tenen una església dedicada. Aquí trobem una *recensio longior* de la *passio* del Passionari Hispànic, probablement d'origen català.⁶³

En aquest primer grup de sants catalans o de tradició catalana, com es pot veure, a banda de les passions del Passionari Hispànic hi abunden els textos locals i poc difosos fora de Catalunya, i hi són particularment ben representats els sants barcelonins, en consonància amb la procedència i la destinació del manuscrit.

4.2.2. Altres sants ibèrics

D'altra banda, a més dels sants catalans o de tradició catalana també hi ha nou passions d'altres sants ibèrics, tots màrtirs tardo-antics: Coloma de Sens (morta a Sens, però originària d'Hispania); Eme-teri i Celdoni de Calahorra; Faust, Gener i Marcial de Còrdova; Leocàdia de Toledo; Eulàlia de Mèrida; Vicenç, Sabina i Cristeta de Talavera de la Reina; Asciscle i Victòria de Còrdova, Justa i Rufina de Sevilla; i els innombrables màrtirs de Saragossa. És possible que provenguin tots d'una col·lecció més antiga, perquè en set dels nou casos el text que hi trobem és, de nou, la versió del Passionari Hispànic.

⁵⁴ Vegeu secció 4.2.4.

⁵⁵ No es coneix cap altre testimoni medieval complet per cap dels tres textos.

⁵⁶ Sobre la documentació que atesta aquests fets i de les edicions i els estudis que n'existeixen, vegeu Valentina Calzolari, «Une traduction latine médiévale de la légende arménienne de Thècle et la translation du bras de la sainte de l'Arméno-Cilicie à Tarragone en 1321», *Analecta Bollandiana* 123 (2005): 352.

⁵⁷ Zacarías García Villada, «La traslación del brazo de Santa Tecla desde Armenia a Tarragona (1319-1323): II. Actas desconocidas de Santa Tecla, traducidas del armenio al latín en 1320», *Estudios eclesiásticos* 1 (1922): 113-124, 215-228.

⁵⁸ Calzolari, «Une traduction latine».

⁵⁹ MGH SS rer. Merov. 3, 41-64, § 1, 4-5 i 8.

⁶⁰ Vegeu nota 97.

⁶¹ És el que A. Mundó denomina «segona recensió interpolada». Anscari Manuel Mundó, «L'autenticitat del sermó d'Oliba de Vic sobre sant Narcís de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 22 (1974): 97-114.

⁶² Barcelona, AC, Còd. 107, ff. 111va-112va.

⁶³ D'aquest text, molt rar i encara inèdit, n'estic preparant un article.

Pel que fa als dos restants (Justa i Rufina i els màrtirs de Saragossa) trobem altres textos, que, tot i que semblen emparentats amb les versions del Passionari Hispànic, la relació exacta s'hauria estudiar millor.

Ara bé, només tres dels set textos del Passionari Hispànic (els de Coloma, Emeteri i Celdoni, i Faust, Gener i Marcial) estan copiats sencers, i dels altres quatre només en trobem l'inici o una selecció de passatges. Aquesta és una pràctica típica dels reculls d'ús litúrgic, ja que els textos hagiogràfics, sovint massa llargs per ser llegits a l'ofici, en molts casos es retallaven sense massa miraments. L'explicació més plausible és que, per completar la *LA*, el compilador hagués utilitzat (entre d'altres fonts) un recull litúrgic derivat del Passionari Hispànic en el qual els textos ja havien estat abreujats. Un indici a favor d'això és que els dos primers textos del Passionari Hispànic que apareixen al recull són gairebé els dos únics textos del manuscrit que porten la menció de la data al títol,⁶⁴ molt probablement per herència directa del model de còpia, una pràctica abandonada més endavant per coherència amb la resta del manuscrit.

4.2.3. Sants del sud de França

També s'identifiquen diversos sants del sud de França, entre els quals dos de la diòcesi de Narbona: Pau de Narbona, representat amb la seva *uita* més difosa (*BHL* 6589), i Baldiri de Nîmes. Per Baldiri trobem un dossier que es compon d'una versió de la *uita* (coneguda com la *uita* d'Orleans, aquí lleugerament més estesa)⁶⁵ i d'un recull de miracles⁶⁶ (alguns dels quals únics) sobrevinguts al voltant de les relíquies del sant a Nîmes.⁶⁷ Amb Baldiri trobem una tendència similar a la dels sants catalans: un dossier rar que només pot haver arribat a través d'una circulació molt local. De fet el seu culte està atestat a l'entorn de Barcelona com a mínim des del segle X, data de la dedicació de l'església de sant Baldiri (actualment a Sant Boi de Llobregat).

4.2.4. Els sants restants

Una proporció molt important dels sants restants són també màrtirs d'origen tardo-antic, però d'origen més llunyà, sobretot itàlic o oriental. En aquest grup les vides i les passions copiades senceres són escasses,⁶⁸ i en canvi hi abunden les notícies de martirologi, i, més concretament, com en altres indrets del manuscrit, del martirologi d'Adó de Viena: n'hi ha 25, vora 2/3 dels textos d'aquest grup.

Mentre a bona part de l'Europa llatina, i sobretot al nord i al centre de França, el martirologi històric que més circula durant l'Edat Mitjana és el d'Usuard, a Septimània i a Catalunya el martirologi dominant és el d'Adó.⁶⁹ Això reafirma la hipòtesi de l'existència d'una xarxa de circulació dels textos carolingis des de l'àrea de Lió, passant pel sud de França i fins arribar a Septimània i Catalunya, formulada en el marc del projecte *Carolingian Culture in Septimania and Catalonia*.⁷⁰

⁶⁴ Vegeu Apèndix, Unitat 4, § 7-8.

⁶⁵ Per un estudi i edició d'aquesta *uita*, vegeu Geneviève Renaud, «Une Passion de saint Baudèle, sous-diacre à Orléans et martyr à Nîmes (XIe s.)», *Analecta Bollandiana* 96, núm. 1-2 (1978): 153-166.

⁶⁶ Per un primer estat de la qüestió sobre el dossier llatí de sant Baldiri, vegeu Fernand Peloux, «Ancrage et circulation d'un culte au Moyen Âge. Le dossier hagiographique de saint Baudile de Nîmes», *Revue d'Histoire de l'Eglise de France* 107, núm. 259 (2022): 185-210.

⁶⁷ De tot aquest dossier de B Fernand Peloux i jo n'hem preparat un estudi (que inclou una revisió de tota la tradició textual, i també una edició crítica amb traducció francesa dels miracles). Vegeu Peloux i Renedo Mirambell, «Du nouveau sur le dossier hagiographique de saint Baudile de Nîmes».

⁶⁸ Convé destacar la passió de Fèlix de Nola, ja que es tracta de l'únic sant no ibèric pel qual trobem un text del Passionari Hispànic en B.

⁶⁹ Per la tradició catalana, vegeu Matthias M. Tischler, «Using the Carolingian Past in a Society of Transformation: The Case of Early Medieval Septimania/Catalonia in the Long Tenth Century (900-1050)», *Medieval Worlds* 10 (2019): 72-86. Pel panorama del Llenguadoc, vegeu Jean-Loup Lemaître, «Martyrologes et cultes des saints en Languedoc», en *Hagiographie et culte des saints en France méridionale* (Toulouse: Éditions Privat, 2002), 75-76.

⁷⁰ Sobre el projecte, vegeu nota 23. Els resultats finals es publicaran durant el 2025.

La presència de notícies de martirologi als reculls hagiogràfics és un fenomen que sembla particularment estès a Catalunya i als Pirineus orientals durant l'Edat Mitjana, sobretot en reculls d'ús litúrgic. Aquesta qüestió l'he examinada en un article recent,⁷¹ i les conclusions són que el desenvolupament d'aquest ús podria haver estat afavorit sobretot per la naturalesa pròpia del martirologi d'Adó, que destaca entre els martirologis històrics contemporanis per tenir unes notícies particularment llargues, i que, en conseqüència, es presten bé a l'ús litúrgic.

4.3. Un contingut estratificat

Els textos del recull, com hem vist, semblen organitzar-se per estrats. Al màxim nivell de la jerarquia hi ha la *LA*, que condiciona els altres textos molt més que no pas a la inversa. En segon lloc trobem els textos afegits, però no tots al mateix nivell: entre els sants més locals és on apareixen els dosiers amb més d'un text, i els textos més seleccionats i rars, gairebé sempre copiats sencers. En un nivell inferior se situen els sants de la resta de la Península ibèrica, quasi sempre amb textos del *Passionari Hispànic*, força més difosos i menys únics. Estan copiats probablement d'un recull litúrgic, ja que molts d'ells estan abreujats. I, finalment, a l'últim nivell de la jerarquia, per tal d'acabar d'omplir els buits que falten entre la *LA*, les tradicions locals i el *Passionari Hispànic*, trobem els sants d'origen més llunyà, representats sobretot pel martirologi d'Adó.

5. CONCLUSIONS

L'estudi d'un recull d'aquest tipus és una tasca minuciosa que consisteix en anar desgranant i identificant els diferents estrats de tradicions que han acabat confluint per la voluntat del compilador, per les lògiques de les xarxes de circulació dels textos al llarg del temps, i segurament també per un cert atzar. *B* és un testimoni particularment valuós pel seu estat de conservació, pel coneixement que tenim del seu context de destinació, i per la importància (tant qualitativa com quantitativa) del corpus de textos afegits a la *LA*. Aquest cas d'estudi, connectat a les altres recerques sobre la circulació dels textos a Catalunya durant l'Edat Mitjana, permet d'exemplificar bé diverses tendències de caràcter més general, entre les quals la connexió de Catalunya amb el sud de França, ben atestada com a mínim des de l'època post-carolíngia amb l'arribada de textos com el Martirologi d'Adó; el conservadorisme dels reculls hagiogràfics, amb la presència de molts textos tardo-antics i alto-medievals; o la importància de les tradicions locals en la tria dels textos en aquest tipus de col·leccions. També permet d'aportar noves pistes de recerca, com algunes novetats sobre l'estudi de la tradició de la *LA* a Catalunya, la descoberta d'alguns textos inèdits o únics que fins ara havien passat desapercebuts, o la sospita sòlidament fonamentada que entre els antecessors del nostre manuscrit hi ha com a mínim un recull litúrgic hispànic, la qual cosa convida a revisar les relacions textuais entre aquests diferents tipus de col·leccions.

6. APÈNDIX: DESCRIPCIÓ DELS TEXTOS AFEGITS A LA *LA*⁷²

A continuació s'ofereix una descripció exhaustiva dels textos de *B* que no pertanyen a la *LA*. Per cada text s'indica la foliació, el sant, el seu títol al manuscrit i la seva identificació. Quan el text no està copiat sencer, se'n donen els capítols, explicitant sempre l'edició de referència.⁷³ Els *incipit* i els *desinit* es forneixen en cas que no es puguin identificar amb cap text conegut ni, en el cas dels textos incomplets, amb l'inici o el final dels capítols indicats.

⁷¹ Clara Renedo Mirambell, «Tracing the Footprints of Ado's Martyrology in Hagiographic Collections of the Cathedral of Barcelona», *Imago Temporis. Medium Aevum*, en premsa.

⁷² Per les notícies de martirologi s'indica el dia o el *libellus* (en el cas d'Adó) al que s'inscriu la notícia.

⁷³ Per als textos d'ADO i del PH, vegeu nota 1.

Unitat 1 (índex d'època moderna)

1. (ff. 1ra-3vb) **Índex** *Index omnium capitum huius libri disponendo ordine alphabetico nomina omnium sanctorum de quibus historia traditur*
2. [(s.n.) Full en blanc]

Unitat 2 (dossier de sant Pal·ladi)

1. (ff. 4ra-6vb) **Pal·ladi d'Embrun**⁷⁴
 - a. (f. 4ra-6vb) *Incipit prologus in uita beati Palladii episcopi*
Inc. Dum adulescentiam meam ... – *Des.* In saeculis uenturis ne per longinquitatem ...
 - b. (ff. 4rb-6vb) *Incipit uita sancti Palladii episcopi*
Inc. Sanctus igitur Palladius episcopus ab adolescencia ... – *Des.* Tempore cum illo maneamus concedente ...
 - c. (f. 6vb) *Fiat commemoracio santi (sic) Palladii Palladii (sic) episcopi per antifonam*
Inc. Beate Palladi, Christi confessor, qui in terris ... – *Des. mut.* ... perfrui mereamur qui in ||

Unitat 3 (Calendari)

1. (ff. 7ra -9vb) **Calendari litúrgic**

Unitat 4 (LA suplementada)

2. (f. 10^r) **Nota de Guillem de Muntells**⁷⁵
3. [(f. 10^v) En blanc]
4. (ff. 7vb-8rb) **Crisant i Daria** *Sanctorum nostrorum Crisantis et Darie* = ADO, 1/12
5. (ff. 8rb-9ra) **Bàrbara** *De uita sancte Barbare* – BHL 913
6. (ff. 11rb-12rb) **Maria (concepció)** *Concepcio sancte Marie*
Inc. Gaudeamus, fratres karissimi, in die ... – *Des.* Celebratoribus huius sancte sollempnitatis ...
7. (f. 13rb-14va) **Leocàdia de Toledo** *Passio sancte Leocadie uirginis, que obiit in ciuitate Toleta sub Daciano preside V Id. Dec.* = PH – BHL 4848, § 3-fi
8. (ff. 13va-15vb) **Eulàlia de Mèrida** *Passio sancte Eulalie, uirginis et martiris Christi, que passa est in ciuitate Emerita sub Calpurniano preside III Id. Dec.* = PH – BHL 2700, § 1-19 (mut.)
Des. ... et cum omni reuerencia sepultum, miraculorum gloria illustratur.⁷⁷
9. (ff. 15va-16va) **Pau de Narbona** *Incipit uita beati Pauli episcopi et confessoris, cuius festiuitas celebratur in Id. Dec.* = BHL 6589
10. (ff. 28va- 30rb) **Eugènia** *De beata Eugenia*
Inc. Beata Eugenia filia fuit Philippi ... – *Des.* Et cum sacrificare nolent ...
11. (f. 47ra-48rb) **Espeusip, Elausip i Melasip** *Sanctorum geminorum Speusipi, Elausipi* = ADO, 17/1

⁷⁴ Els tres textos d'aquest dossier son inèdits, i cap d'ells apareix recollit a la BHL ni al *Clavis Clavium*. Com he apuntat a la descripció codicològica, es tracta d'un sant amb un culte ben atestat a Catalunya durant l'Edat Mitjana, arran de la *translatio* de les seves relíquies a Camprodon. Per una introducció al sant, vegeu Paul Viard, «Palladio», en *Bibliotheca Sanctorum* (Roma: Societ  Nuova Editrice, 1968), 10:cols. 58-59. D'aquest dossier, del que hi ha com a mínim un altre testimoni de la Catedral de Barcelona, fins ara tampoc identificat, n'estic preparant un article a part.

⁷⁵ Vegeu secc  3.1.

⁷⁶ Inici de la foliac  original (vegeu seccions 2 i 4.1).

⁷⁷ La fórmula «miraculorum gloria illustratur» no pertany a BHL 2700, però es troba al final de la notícia de la santa a ADO.

12. (f. 47^{rb-va}) **Prisca i Aquila** *Sanctorum Prisce et Aquile*⁷⁸
Inc. Natale sanctorum Prisce et Aquile, de quibus ait ... – *Des.* Idcirco ad orationem eorum actingamus ...
13. (ff. 47va-48ra) **Màrius, Marta, Audifaç i Àbac** *Sanctorum Mauri* (sic), *Marthe, Audifex*⁷⁹
Inc. Rome, natale sanctorum Maurii et Marthe, Audifax et Abachuch, nobilium de Persida, qui cum essent cathecumini ... – *Des.* ... in nympham negari precepit. Quorum corpora ...
14. (ff. 51ra-52ra) **Frutuós de Tarragona** *De beato Fructuoso episcopo* = PH – BHL 3196
15. (f. 58^{ra-va}) **Policarp** *De sancto Policarpo* = ADO, Lib. 29 + 26/1 (mut.)
16. (ff. 60vb-70ra) **Dorotea** *De uita sancte Dorothee uirginis* = ADO, 6/2
17. (f. 70^{ra-rb}) **Sabí** *De sancto Sabino* = Gregori el Gran, *Dialogi* III, § 5 (mut., inc. ad.)⁸⁰
Inc. Cum Sabinus, episcopus Canosine urbis, longo ... – *Des.* ... uenenum sue malicie occidit. Postea ...
18. (f. 70^{rb-vb}) **Escolàstica** *De sancta Scolastica uirgine* = cf. BHL 7514 (abr.)⁸¹
Inc. Soror namque beati Benedicti, Scolastica nomine ... – *Des.* Qui mox corpus eius ad monasterium iussit ...
19. (ff. 70vb-71ra) **Desideri de Viena** *De sancto Desiderio* = cf. BHL 2148 (abr.)⁸²
Inc. Pro imitatione presencium, pro edificacione – *Des.* quem gratia redemptoris spiritua-libus armis ...
20. (ff. 71ra-75va) **Eulàlia de Barcelona**
 - a. (ff. 71ra-72rb) *Passio sancte Eulalie* = PH – BHL 2693
 - b. (ff. 72rb-73va) *Translatio beate Eulalie* = BHL 2697
 - c. (ff. 73va-75va) *Secunda translatio sancte Eulalie*
Inc. Secunda translatio corporis beate Eulalie uirginis nostris Christi fuit ... – *Des.* Sic mereamur hic uiuere ut eterne filicitatis (sic) ...
21. (ff. 80rb-81ra) **Emeteri i Celdoni de Calahorra** *Sanctorum Emeriti* (sic) *et Celidonii mar-tyrum* = PH – BHL 2533
22. (ff. 81ra-87va) **Oleguer de Barcelona**
 - a. (ff. 81ra-83vb) *De uita ipsius*⁸³ = BHL 6330
 - b. (ff. 84ra-87va) *De beato Ollegario* = BHL 6331
23. (ff. 87va-88vb) *Sanctorum Satiri et Saturnini* = BHL 6634
24. (ff. 100ra-103ra) **Diumenge de Rams** *De dominica in ramis palmarum*⁸⁴
Inc. Quia ille occursus factus uenienti in Ierusalem ... – *Des.* Hoc interdicitur ut dominica passio ...

⁷⁸ El mateix text es troba a Barcelona, AC, Còd. 104 (s. XV), ff. 16vb-17va, un dels leccionaris de l'ofici de la Catedral.

⁷⁹ L'incipit coincideix parcialment amb ADO i amb alguns dels martirologis emparentats: Beda, Florus i l'anònim lionès. El mateix text apareix als dos leccionaris de l'ofici del segle XV de la Catedral (Barcelona, AC, Còd. 104, ff. 17va-18ra i Barcelona, AC, Còd. 106, ff. 43va-44va). Tant aquests dos com el calendari litúrgic de B commemoren els sants el 19/1, coincidint amb Beda, l'anònim lionès i Florus, mentre que Adó i Usuard els situen el 20/1.

⁸⁰ Gregori el Gran, *Dialogues*, ed. Adalbert de Vogüé (París: Éd. du Cerf, 1979), 2:III, § 5.

⁸¹ AASS Feb. II, col. 401F-402D.

⁸² José Carlos Martín Iglesias, «Une nouvelle édition critique de la *Vita Desiderii* de Sisebut, accompagnée de quelques réflexions concernant la date des *Sententiae* et du *De uiris illustribus* d'Isidore de Séville», *Hagiographica* 7 (2000): 127-180. Prèviament havia estat editat a MGH SS rer. Merov. 3, 620-648. El testimoni de B era desconegut fins ara. A propòsit de la tradició manuscrita de la *Vita Desiderii*, vegeu José Carlos Martín Iglesias i Salvador Iranzo Abellán, «Dos nuevos fragmentos manuscritos del s. XI de la *Vita uel passio s. Desiderii* (BHL 2148) de Sisebuto de Toledo (612-621): transcripción y estudio», *Analecta Bollandiana* 138 (2020): 338-367.

⁸³ Una mà contemporània ha afegit «sancti Ollegarii» sobre la línia. El demostratiu *ipsius* aquí no té sentit, probablement ve del model de còpia. Com indica M. Aurell, l'inventari de la Catedral del 1421 menciona dos manuscrits que contenen un dossier hagiogràfic de sant Oleguer, malauradament tots dos perduts. Aurell, «Prédication, croisade et religion civique», 136.

⁸⁴ Aquest text es troba com a mínim en dos altres exemplars de la LA, com ha identificat Florent Coste: París, BnF NAL 1747, ff. 339ra-344va (s. XIV, Itàlia); París, Bib. Maz., Ms. 1736 (1326), ff. 154^v-156^v (s. XV, origen franco-germànic). Segons F. Coste, aquest busca completar una llacuna doctrinal de la LA, que no diu res del Diumenge de Rams. Un fenomen comparable passa amb el text següent sobre el Sant Sopar. Vegeu Coste, *Gouverner par les livres*, 266, n. 92.

25. (ff. 103ra-106ra) **El Sant Sopar** *De cena Domini*⁸⁵
Inc. Dominice cene sollempnitatem celebrare consuevit ... – *Des.* ... Christum esse totum sub utraque tamen forma.
26. (f. 136^{ra-vb}) **Joan davant la Porta Llatina** *De sancto Iohanne ante portam latinam*
Inc. ut BHL 4321 – *des. ut LA*⁸⁶
27. (ff. 143rb-144rb) **Ponç de Cimier** *De uita Poncii* = *BHL* 6895 (om. prol.)
28. (ff. 145rb-148va) **Baldiri de Nimes** *De uita sancti Baudilii*⁸⁷
 - a. (ff. 145rb-146va) = *BHL* 1044d, § 1-6⁸⁸
 - b. (ff. 146va-148va)
Inc. Inter cetera beati Baudilii miracula ... – *Des.* Et hoc donum quanto est reuelatum ...
29. (ff. 149ra-154vb) **Quitèria** *De beata Quiteria*
Inc. ut BHL 7042 – *Des.* ac si demum qui beate uirginis Quiterie persecutor existit ...
30. (ff. 154vb-156va) **Pere confessor** *De sancto Petro confessore* = *BHL* 6745 (*Bulla canonizationis Celestini V*), § 2-37⁸⁹
31. (f. 156^{va-vb}) **Potenciana; Pudent; Calòcer i Parteni** *De beata Potenciana uirgine* = *ADO*, 19/5
32. (ff. 157va-158ra) **Bonifaci de Roma** *De passione beati Bonifacii* = *ADO*, 5/6
33. (ff. 158ra-160ra) **Mucius** *De passione sancti Mucii* = *BHL* 6024
34. (f. 160^{ra-rb}) **Medard** *De uita sancti Medardi* = *BHL* 5864, § 1-2⁹⁰
35. (f. 162^{ra-va}) **Nazari i Cels de Milà; Basilide, Ciri i Nabor** *De uita sanctorum Nazarii et Celsi* = *ADO*, 12/6
36. (f. 162va) **Fel·licula** *De Fellicula uirgine* = *ADO*, 13/6
37. (ff. 164ra-165ra) **Antoni de Pàdua**
 - a. (f. 164ra) *De nomine beati Antonii* = *cf. BHL* 587, § 14 (mut.)⁹¹
 - b. (ff. 164ra-165ra) *De uita ipsius*
Inc. Antonius confessor Christi de ordine fratrum minorum ... – *Des.* Ad finem usque compleuit. Et sancta unctione ...
38. (ff. 179vb-180va) **Marcial de Llemotges** *De uita sancti Marciali*
 - a. (ff. 179vb-180rb) = *BHL* 5552 (*uita prolixior*), § 6 (mut.) - 8 (ad.)⁹²
Inc. Igitur beatus Marcialis cum discipulis ... – *Des.* ... in te credant.» Quo dicto, adolescens surrexit et omnes crediderunt ...
 - b. (f. 180^{rb-va})
Inc. ut BHL 5552 – *Des.* Et continuo lux magna refulsit in eodem loco quasi ...
39. (ff. 180va-182rb) **Odó d'Urgell** [s. t.] = *BHL* 6300
40. (f. 182^{rb-va}) **Procés i Martinià** *De uita Processi et Martiniani* = *ADO*, 2/7, *Lib.* 46
41. (ff. 188vb-189rb) **Justa i Rufina de Sevilla** *De Iusta et Ruphina*
Inc. Cum sanctissime femine Iusta et Rufina distrahendorum uasculorum ... = *cf. BHL* 4568 – *Des.* ... iudicate sunt collocari. Dominus autem ... = *cf. BHL* 4567
42. (f. 189rb) **Víctor de Marsella** *De uita sancti Victoris* = *ADO*, 21/7
43. (f. 189^{rb-va}) **Praxedis de Roma** *De uita Praxedis* = *ADO*, 21/7⁹³
44. (ff. 198ra-199va) **Cugat de Barcelona i Feliu de Girona** *Sanctorum Felicis et Cucufatis* = *PH* – *BHL* 1999

⁸⁵ Un text amb el mateix *incipit* es troba també a París, Bib. Maz., 1736 (1326), ff. 156^v-158^r (vegeu nota 84), però aquí el *desinit* no coincideix.

⁸⁶ Vegeu secció 4.1.3.

⁸⁷ Vegeu secció 4.2.3.

⁸⁸ Renaud, «Une Passion de saint Baudèle», 160-64.

⁸⁹ Vincenzo Zecca, *Memorie artistiche istoriche della Badia di S. Spirito sul monte Maiella* (Nàpols: Tipografia all'insegna del Diogene, 1858), 200-207.

⁹⁰ *AASS* Iun. II, col. 79F-80A.

⁹¹ Vergilio Gamboso, ed., *Vita prima di s. Antonio o asidua, c. 1232* (Pàdua: Messaggero, 1981).

⁹² Bruno Bon, «Les Sermons d'Adémar de Chabannes» (tesi doctoral, École Pratique des Hautes Études 2009), 1:CCXV-CXVI. Segueix el text de Laurentius Surius, *De probatis sanctorum vitis* (Colònia: J. Kreps et H. Mylii, 1618), 6:365-374.

⁹³ La notícia d'ADO s'insereix just després del text de la *LA* sobre la santa (vegeu secció 4.1.3).

45. (ff. 199va-201ra) **Joaquim De Joachim**
 - a. (ff. 199va-201ra) [*Vita*] = BHL 5334-5342b i CANT 51 [*Pseudo-Matthaei Euangelium*], § 1-6⁹⁴
 - b. (f. 201ra) [Poema sobre Anna]
Inc. In uersus. Anna uiros habuit Ioachim, Cleopham ... – Des. Tercia maiorem Iacobum fratremque Iohannem.⁹⁵
46. (f. 201^{rb-vb}) **Fèlix de Nola De Felice** = PH – BHL 2869
47. (f. 210^{va-vb}) **Fèlix de Girona Natale sancti Felicis** = ADO, 1/8
48. (f. 219^{ra-va}) **Afra d'Ausburg De sancta Affra** = BHL 108 (abr.)⁹⁶ + ADO, 5/8⁹⁷
Inc. Conuersio sancte Afre apud prouinciam ciuitatem Augustam. Erat Narcissus eodem tempore quo ... – Des. ... auunculum Affre. Que postea pro Christi ...
49. (ff. 219vb-222va) **Just i Pastor d'Alcalá d'Henares De sancto Iusto et Pastore**
Inc. Beatissimorum germanorum fratrum et militum Christi Iusti et Pastoris ... – Des. Illic uirginum candidata religio, illic omnes ...⁹⁸
50. (f. 228^{ra-vb}) **Tiburci de Roma Natale sancti Tiburcii martiris** = ADO, 11/8
51. (ff. 228ra-238ra) **Clara d'Assís** [s. t.] = BHL 1815
52. (ff. 238ra-240vb) **Lluís de Tolosa De alumpno**⁹⁹
 - a. (ff. 238ra-240rb) [*Vita*] Inc. ut BHL 5056fa – Des. ut BHL 5055, § 51¹⁰⁰
 - b. (f. 240^{rb-vb}) [*Miracula*] = BHL 5055, § 52-54
53. (ff. 252va-253rb) **Genesi d'Arles De Genesi Arlatense**
Inc. ut ADO, 25/8 – Des. ut BHL 3304, § 3¹⁰¹
54. (ff. 253rb-254ra) **Julià i Hermet Sanctorum martyrum Iuliani et Herme** = ADO, 28/8
55. (f. 273va) **Sir i Juvent de Pavia Sanctorum Syri et Euenti** = ADO, 12/9
56. (f. 277^{va-vb}) **Nicomedi; Valerià de Tournus De Nicomede martyre** = ADO, 15/9
57. (ff. 277vb-278rb) **Llúcia i Geminià de Roma Sanctorum Lucie et Geminiani** = ADO, 16/9
58. (ff. 281vb-282rb) **Maurici i els seus companys Sanctorum martyrum Mauricii, Exsuperii, Candidi, Victoris** = ADO, 22/9
59. (ff. 282rb-291va) **Tecla De sancta Tecla uirgine** = BHL 8022b + BHL 8022c
60. (ff. 294vb-295va) **Faust, Gener i Marcial de Còrdova Sanctorum martyrum Fausti, Ianuarii, Marcialis** = PH – BHL 2841
61. (ff. 302va-303ra) **Germà d'Auxerre; Pius, Creixent i Evagre de Tomis De sancto Germano episcopo** = ADO, 1/10
62. (f. 303ra) **Dionís areopagita; els dos Ewalds De sancto Dionisio ariopagita** = ADO, Lib. 42 + 3/10

⁹⁴ Jan Gijssels, *Libri de nativitate Mariae. Pseudo-Matthaei euangelium: Textus et commentarius* (Turnhout: Brepols, 1997), 278-480.

⁹⁵ El poema s'inscriu en la tradició de la triple maternitat de santa Anna, segons la qual, després de la mort de Joaquim, Anna es va casar dues vegades i tenir dues filles més, també anomenades Maria. Segons H. Martin, «dès le XIIIe siècle on rencontre fréquemment dans les manuscrits de courtes pièces de vers résumant la croyance à la triple maternité de sainte Anne»: Henry Martin, «La parenté de Notre-Dame», *Bulletin monumental* 82 (1923): 162-170. La versió que trobem aquí també apareix a París, Bib. de l'Arsenal, Ms. 515, f. A^v (s. XIII) i a Cambridge, Corpus Christi College 186, f. 55^r (s. XIII). Una transcripció d'aquest darrer testimoni es troba a Greti Dinkova-Bruun, «The Three Marriages of St. Anne: Poems from Engelberg, Stiftsbibliothek 117», *Mediaeval Studies* 81 (2019): 24-25.

⁹⁶ Vegeu secció 4.2.1.

⁹⁷ És l'última frase, que, tot i pertànyer al cos de text, està escrita amb una escriptura més angular i fina, potser per una altra mà, que també ha afegit, al marge superior de la pàgina, la notícia d'ADO relativa a Hilària, mare d'Afra (11/8).

⁹⁸ Vegeu secció 4.2.1.

⁹⁹ Una mà posterior ha corregit *alumpno* en *Ludouico*. *Alumpno* és una confusió originada per l'incipit del text (aquí «*Alumpnus Christi confessor*», on *alumpnus* és una corrupció d'*almus*).

¹⁰⁰ BHL 5056fa, l'incipit del qual coincideix amb el nostre text, és un epitom de BHL 5055 (la *uita* atribuïda a Joan d'Orta). El nostre text també en sembla una reescriptura abreujada. Per l'edició de BHL 5055, vegeu «Vita s. Ludovici, episcopi Tolosani. Conscripta a Iohanne de Orta», *Analecta Bollandiana* 9 (1890): 278-353.

¹⁰¹ AASS Aug. 5, col. 135B-136E. Un dels leccionaris de l'ofici del segle XV de la Catedral conté un text semblant, però que difereix en el *desinit* (cf. Barcelona, AC, Còd. 107, f. 143^{rb-vb}).

63. (f. 303^{ra-rb}) **Crisp i Gai; Marc i Macià** *De Crispo et Gayo* = ADO, *Lib.* 37 (Crispus et Caius) + 4/10 (Marcus et Macianus)
64. (ff. 308vb-309va) **Fe i Caprasi d'Agen**
 - a. (ff. 308vb-309va) *De sancta Fide uirgine* = BHL 2930, § 2-5 (mut.)¹⁰²
Des. Pia colla soluentes, crediderunt ...
 - b. (f. 309^{va-vb}) *Caprasius* = cf. BHL 2930, § 6-10 (abr.)¹⁰³
65. (310^{ra-va}) **Marc; Júlia, Sergi i Bacus; Marcel i Apuleu** *Natale sancti March* = ADO, 7/10
66. (ff. 312va-313ra) **Guerau d'Aurillac** *De uita beati Gerald episcopi*
Inc. ut BHL 3412 – Des. Verum beatum et felicem dixerim Geraldum ...
67. (ff. 319va-320rb) **Hilarió; Asterius** *Natale sancti patris nostri Ylarionis* = ADO, 21/10
68. (f. 320rb) **Eulàlia de Barcelona** *Translationem sancte Eulalie require in martirio eiusdem* [menció]
69. (ff. 320rb-321va) **Els innumerables màrtirs de Saragossa** *Innumerabilium martyrum* = PH – BHL 1505, § 5-fi
70. (ff. 321va-322ra) **Crispí i Crispia de Soissons** *Sanctorum Crispini et Crispiani* = BHL 1990, § 2-3¹⁰⁴
71. (f. 322^{ra-va}) **Sabina i Cristeta de Talavera de la Reina** *De sancta Sabina et sancta Christete* = PH – BHL 8619, § 1-4
72. (ff. 324va-325ra) **Narcís de Jerusalem** *De uita sancti Narcissi* = ADO, 29/10
73. (f. 325^{ra-va}) **Quintí** [s. t.]
 - a. (f. 325^{ra-rb}) [*Passio*] = Pseudo-Florus, 31/10¹⁰⁵
 - b. (f. 325^{rb-va}) [*Miracula*] = cf. BHL 7000, § 14, 19 (mut.)¹⁰⁶
Des. receperunt pristinam sanitatem, regnante domino ...
74. (ff. 334vb-336ra) **Ermengol d'Urgell** *De festo sancti Ermengaudi confessoris* = BHL 2609¹⁰⁷
75. (f. 336^{rb-vb}) **Tiberi** [s. t.] = BHL 8285m, § 1-5¹⁰⁸
76. (ff. 340va-341ra) **Asciscle i Victòria de Còrdova** *Asciscli et Victorie* = cf. PH – BHL 26 (abr.)
Inc. Erant itaque in Corduba ciuitate Aciclus et Victoria christianissimi ... – *Des.* Veniens autem quidam femina ...
77. (ff. 350rb-351ra) **Pere d'Alexandria** *De beato Petro Alexandrie* = ADO, 25/11
78. (ff. 351ra-354va) **Sadurní** *De uita sancti Saturnini*
Inc. ut BHL 7507b – Des. Ille autem, cedens loco et in alio se collocans, cepit dicari ...
79. (f. 354^{va-vb}) **Agrícola i Vital** *Sanctorum Agricole et Vitalis*
 - a. (f. 354va) [*Vita*] = ADO, 27/11
 - b. (f. 354^{va-vb}) [*Translatio*] = Gregori de Tours, *In gloria martyrum*, § 43 (mut.)¹⁰⁹
Inc. Horum reliquias Namacius ...
80. (ff. 354vb-355va) **Linus; Leonard; Faust, Dios i Ammon d'Alexandria; Alexandre** *De sancto Lino papa* = ADO, 26/11¹¹⁰

¹⁰² AASS Oct. VIII, col. 823B-826E.

¹⁰³ Vegeu nota 102.

¹⁰⁴ AASS Oct. XI, col. 536A-536D.

¹⁰⁵ Vegeu secció 4.1.2.

¹⁰⁶ AASS Oct. XIII, col. 785E-786C.

¹⁰⁷ Transcrit per J. Villanueva a partir de B (vegeu nota 24). El text s'edita com a part del dossier hagiogràfic de sant Ermengol a Cebrià Baraut, «Les fonts documentals i hagiogràfiques de la vida i miracles de sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035)», *Urgellia* 14 (1998-2001): 137-165.

¹⁰⁸ AASS Nov. IV, col. 405B-F.

¹⁰⁹ Gregori de Tours, *La gloire des martyrs*, ed. Luce Pietri, (París: Les Belles Lettres, 2020), 142. Es tracta d'una reimpressió amb petites correccions de MGH SS rer. Merov. 1, 2, p. 67.

¹¹⁰ Després de la notícia relativa a Linus, hi ha una breu menció que no pertany a ADO: «Ipso die sancti Leonardi».

Declaració de conflicte d'interessos: l'autora declara que no té interessos econòmics ni relacions personals que poguessin haver influït al treball presentat en aquest article.

Fonts de finançament: recerca finançada pel contracte post-doctoral «Margarita Salas» (UAB, 2022-2024), de la Unió Europea - NextGenerationEU.

Declaració de contribució autoria: conceptualització, curació de dades, investigació, metodologia, visualització, redacció - revisió i edició.

7. BIBLIOGRAFIA CITADA

- AASS = *Acta Sanctorum*. Anvers: Tongerlo - Société des Bollandistes, 1643-1940 (1.ª ed.).
- Adó de Viena. *Le martyrologe d'Adon: ses deux familles, ses trois recensions*. Editat per Jacques Dubois i Geneviève Renaud. París: CNRS, 1984.
- Anglès, Higiní. *La música a Catalunya fins al segle XIII*. Barcelona: IEC, 1935.
- Aurell, Martin. «Prédication, croisade et religion civique. Vie et miracles d'Oleguer († 1137), évêque de Barcelone». *Revue Mabillon* 10 (1999): 113-168.
- Baraut, Cebrià. «Les fonts documentals i hagiogràfiques de la vida i miracles de sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035)». *Urgellia* 14 (1998-2001): 137-165.
- Bibliotheca Sanctorum*. Roma: Città Nuova Editrice, 1961-1969.
- Bon, Bruno. «Les Sermons d'Adémar de Chabannes». Tesi doctoral, École Pratique des Hautes Études, 2009.
- Calzolari, Valentina. «Une traduction latine médiévale de la légende arménienne de Thècle et la translation du bras de la sainte de l'Arméno-Cilicie à Tarragone en 1321». *Analecta Bollandiana* 123 (2005): 349-367.
- Coromines, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: IEC, 1983.
- Coste, Florent. «Des modes d'existence de l'œuvre littéraire médiévale: Genette peut-il aider les philologues?». *Perspectives médiévales* 42 (2021).
- Coste, Florent. *Gouverner par les livres: les Légendes dorées et la formation de la société chrétienne (XIIIe-XVe siècles)*. Turnhout: Brepols, 2021.
- Diago, Francisco. *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*. Vol. 1. Barcelona: Casa Sebastian de Cormellas, 1603.
- Dinkova-Bruun, Greti. «The Three Marriages of St. Anne: Poems from Engelberg, Stiftsbibliothek 117». *Mediaeval Studies* 81 (2019): 1-27.
- Dubois, Jacques. *Le Martyrologe d'Usuard: texte et commentaire*. Subsidia hagiographica 40. Brussel·les: Société des Bollandistes, 1965.
- Fàbrega Grau, Àngel. «Còdex 105, primera meitat del segle XIV». *Scrinium* 1 (2022): 19-28.
- Fàbrega Grau, Àngel i Josep Gudiol Reig. *Catàleg-inventari general de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona*. Barcelona: 2005. Mecanoscrit inèdit.
- Fleith, Barbara. *Studien zur Überlieferungsgeschichte der lateinischen Legenda Aurea*. Brussel·les: Société des Bollandistes, 1991.
- Flórez, Enrique. *España Sagrada*. Vol. 29. Madrid: Antonio de Sancha, 1775.
- Gamboso, Vergilio, ed. *Vita prima di s. Antonio o asidua, c. 1232*. Pàdua: Messaggero, 1981.
- García Villada, Zacarías. «La traslación del brazo de Santa Tecla desde Armenia a Tarragona (1319-1323): II. Actas desconocidas de Santa Tecla, traducidas del armeno al latín en 1320». *Estudios eclesiásticos* 1 (1922): 113-124, 215-228.
- Gesiot, Jacopo. «La *Legenda aurea* in catalano e la sua tradizione manoscritta: un'ipotesi ricostruttiva». *Medioevo romanzo* 42 (2018): 400-432.
- Gesiot, Jacopo i Fabio Zinelli. «La *Legenda aurea* nello spazio catalano-occitano: traduzioni e diffusione». En *L'oro dei santi. Percorsi della Legenda aurea in volgare*, editat per Speranza Cerullo i Laura Ingalinella, 367-401. Florència: SISMEL - Edizioni del Galluzzo, 2023.

- Gijssels, Jan, ed. *Libri de nativitate Mariae. Pseudo-Matthaei evangelium*. Corpus christianorum. Series Apocryphorum 9. Turnhout: Brepols, 1997.
- Gregori de Tours. *La gloire des martyrs*. Editat per Luce Pietri. Les classiques de l'histoire au Moyen Âge 57. París: Les Belles Lettres, 2020.
- Gregori el Gran. *Dialogues*. Vol. 2. Editat per Adalbert de Vogüé y traduït per Paul Antin. Sources chrétiennes 260. París: Éditions du Cerf, 1979.
- Gros Pujol, Miquel dels Sants. «Fragments de passiones i de leccionari del santoral de la Biblioteca Episcopal de Vic dels segles IX-XIII». *Miscel·lània litúrgica catalana* 26 (2018): 97-145.
- Guerreiro, Rosa. «Un archétype ou des archétypes du passionnaire hispanique? Prudence et le métier d'hagiographe». *Mélanges Jacques Fontaine* 1 (1992): 15-27.
- Iglesias Fonseca, J. Antoni. «Una catedral de lletres. Llibres, lectors i llibreries a la Catedral de Barcelona (ss. XI-XIII)». En *La Basílica de la Santa Creu i Santa Eulàlia: la catedral abans de la catedral*, editat per Júlia Heredia Bercero, 109-136. Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià, 2020.
- Lanéry, Cécile. «Manuscrits hagiographiques à usage liturgique et manuscrits liturgiques à contenu hagiographique. Quelques pistes de réflexion». En *Décrire le manuscrit liturgique. Méthodes, problématiques, perspectives*, editat per Laura Albiero i Eleonora Celora, 13-39. Bibliologia 171. Turnhout: Brepols, 2021.
- Lemaitre, Jean-Loup. «Martyrologes et cultes des saints en Languedoc». En *Hagiographie et culte des saints en France méridionale*, 63-111. Cahiers de Fanjeaux 37. Toulouse: Éditions Privat, 2002.
- Maggioni, Giovanni Paolo. *Ricerche sulla composizione e sulla trasmissione della Legenda aurea*. Spoleto: CISAM, 1995.
- Martin, Henry. «La parenté de Notre-Dame». *Bulletin monumental* 82 (1923): 162-170.
- Martín Iglesias, José Carlos. «Une nouvelle édition critique de la *Vita Desiderii* de Sisebut, accompagnée de quelques réflexions concernant la date des *Sententiae* et du *De uiris illustribus* d'Isidore de Séville». *Hagiographica* 7 (2000): 127-180.
- Martín Iglesias, José Carlos. «Códices hagiográficos latinos de origen hispánico de los siglos IX-XIV. Con un apéndice sobre el siglo XV. Ensayo de inventario». *Analecta Bollandiana* 127, núm. 2 (2009): 313-363.
- Martín Iglesias, José Carlos i Salvador Iranzo Abellán. «Dos nuevos fragmentos manuscritos del s. XI de la *Vita uel passio s. Desiderii* (BHL 2148) de Sisebuto de Toledo (612-621): transcripción y estudio». *Analecta Bollandiana* 138 (2020): 338-367.
- Mas, Josep. «Nota històrica. Inventari de la sagristia de la Seu de Barcelona. Peces en 1522». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* 8 (1916): 330-345.
- Mazel, Florian, ed. *La fabrique d'une légende. Saint Julien du Mans et son culte au Moyen Âge (IXe-XIIIe siècle)*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2021.
- MGH SS rer. Merov. I, 2 = Krusch, Bruno, ed. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum*. Vol. 1, part 2. Hannover: Hahn, 1885.
- MGH SS rer. Merov. 3 = Krusch, Bruno, ed. *Monumenta Germaniae Historica. Passiones vitaeque sanctorum aevi merovingici et antiquorum aliquot*. Vol. 3. Hannover: Hahn, 1896.
- Mundó, Ansari Manuel. «L'autenticitat del sermó d'Oliba de Vic sobre sant Narcís de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 22 (1974): 97-114.
- Neugaard, Edward J. i Charlotte S. Maneikis, ed. *Vides de sants rosselloneses*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Novokhatko, Ekaterina. «Religion, Imagination and Politics in Post-Carolingian Catalonia (10th-12th centuries)». Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2021.
- Peloux, Fernand, ed. *Le légendier de Moissac et la culture hagiographique méridionale autour de l'an mil*. Turnhout: Brepols, 2018.
- Peloux, Fernand. «Un témoin ancien de la première translation d'Eulalie parmi les fragments de Vic (ABEV, fragm. X/30, BHL 2697)». *Miscel·lània litúrgica catalana* 29 (2021): 187-222.
- Peloux, Fernand. «Ancrage et circulation d'un culte au Moyen Âge. Le dossier hagiographique de saint Baudile de Nîmes». *Revue d'Histoire de l'Eglise de France* 107, núm. 259 (2022): 185-210.

- Peloux, Fernand i Clara Renedo Mirambell. «Du nouveau sur le dossier hagiographique de saint Baudile de Nîmes. Notes à propos d'un manuscrit barcelonais». *Annales du Midi* 135, núm. 323-324 (2023): 457-488.
- Philippart, Guy. *Les légendiers latins et autres manuscrits hagiographiques*. Turnhout: Brepols, 1977.
- Puig i Ferreté, Ignasi M. i M. Assumpta Giner Molina. *Índex codicològic del Viage literario de Jaume Villanueva*. Barcelona: IEC, 1998.
- Quentin, Henri. *Les martyrologes historiques du Moyen Âge. Étude sur la formation du martyrologe romain*. París: J. Gabalda, 1908 (reimpr. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo, 2002).
- Renaud, Geneviève. «Une Passion de saint Baudèle, sous-diacre à Orléans et martyr à Nîmes (XIe s.)». *Analecta Bollandiana* 96, núm. 1-2 (1978): 153-166.
- Renedo Mirambell, Clara. «Tracing the Footprints of Ado's Martyrology in Hagiographic Collections of the Cathedral of Barcelona». *Imago Temporis. Medium Aevum*. En premsa.
- Surius, Laurentius. *De probatis sanctorum vitis*. Vol. 6. Colònia: J. Kreps et H. Mylii, 1618.
- Tischler, Matthias M. «Using the Carolingian Past in a Society of Transformation: The Case of Early Medieval Septimania/Catalonia in the Long Tenth Century (900-1050)». *Medieval Worlds* 10 (2019): 72-86.
- Viard, Paul. «Palladio». En *Bibliotheca Sanctorum*, vol. 10 (Roma: Società Nuova Editrice, 1968), cols. 58-59.
- Villanueva, Jaime. *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid: Imprenta Real, 1803-1852.
- «Vita s. Ludovici, episcopi Tolosani. Conscripta a Iohanne de Orta». *Analecta Bollandiana* 9 (1890): 278-353.
- Voràgine, Jaume de. *Legenda aurea*. Editat per Giovanni Paolo Maggioni. Florència: SISMELE - Edizioni del Galluzzo, 1998 (2.ª ed.).
- Yarza Urquiola, Valeriano, ed. *Passionarium Hispanicum*. Corpus Christianorum. Series Latina 171-171A. Turnhout: Brepols, 2020.
- Zecca, Vincenzo. *Memorie artistiche istoriche della Badia di S. Spirito sul monte Maiella*. Nàpols: Tipografia all'insegna del Diogene, 1858.